

ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК 811.161.316.7

Я. В. Зіненко

ФЕХТУВАЛЬНИЙ СПОРТ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН І ФАХОВИЙ ДИСКУРС: ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ ВИМІР

У пропонованій статті представлено історію становлення фехтувального спорту як соціокультурного феномену, у межах якого сформований відповідний фаховий дискурс. Як значуще явище суспільства фехтування в Європі та Україні має свою історію, традиції використання зброї та проведення поєдинків, усталену професійну лексику. Висвітлено зародження цього виду спорту в Італії, формування італійської та французької класичних шкіл та пов'язане з цим паралельне формування спеціальної лексики, що згодом оформлюється в стійку терміносистему. Фехтувальний спорт постає інструментом соціальної інтеграції, впливає на формування соціоетнічних цінностей, і через застосування метамови сприяє ідентифікації представників фехтування в Україні.

Ключові слова: фехтувальний спорт, термінологія, професійна лексика, соціокультурний феномен, ідентифікація представників українського фехтування.

Zinenko, Y. Fencing as a Sociocultural Phenomenon and Professional Discourse: an Extralinguistic Aspect. *The proposed article presents the history of fencing as a sociocultural phenomenon, within which the corresponding professional discourse has evolved. The relevance of the study is determined by the need for linguocultural identification of representatives of Ukrainian fencing (athletes, coaches, competition referees), specifically through the application of Ukrainian terminological tools developed in the last decade of the 21st century, following the abandonment of Russian terminology. The purpose of this article is to present fencing as a significant sociocultural phenomenon that influences the formation of the identity of Ukrainian athletes, coaches, and competition referees, particularly through the development of its own specialised terminology. The objectives of the study –*

(a) demonstrating the connection between ancient Ukrainian traditions and fencing as an art in Western Europe; (b) revealing the need to form a domestic terminological system and its functional-pragmatic character; (c) identifying the influence of fencing as a sociocultural phenomenon on the self-identification of representatives of fencing in Ukraine – were achieved through the applied methods. The descriptive and cultural-historical methods made it possible to present certain facts from the

history of fencing that influenced the development of the metalanguage of this sport. The method of interpretation within these approaches contributed to establishing the specificity of fencing as a sociocultural phenomenon. Etymological analysis of fencing terms was applied fragmentarily, namely to clarify such names of fencers' weapons as épée, foil, sabre, and others. The comparative method was employed to examine the sociocultural, ethnocultural, and linguocultural aspects of fencing as a phenomenon. Thus, fencing as a sociocultural phenomenon and professional discourse represents not only sporting activity within society but also reflects other aspects of human life related to the consolidation of traditions, values, and the identity of those involved in this sport. The prospect of the study lies in the analysis of the linguistic reception of professional sports discourses, with their inherent terminological systems.

Keywords: *fencing sport, terminology, professional vocabulary, socio-cultural phenomenon, identification of representatives of Ukrainian fencing.*

Вступ

Фехтувальний спорт як соціокультурологічний феномен і фаховий дискурс є на сьогодні недостатньо висвітленим з філологічного погляду, оскільки здебільшого це питання розглянуте в сучасній філософії й педагогіці та представлене низкою захищених дисертацій та друківаних праць (наприклад, Бацунов, 2011; Олексин, 2018; Мартинюк, Крючков, Реут, & Яворська, 2022 та ін.). **Актуальність** дослідження зумовлена потребою лінгвокультурної ідентифікації представників українського фехтувального спорту (спортсменів, тренерів, суддів змагань), а саме застосуванням українського термінологічного інструментарію. Він склався в останні роки ХХІ століття на противагу російській термінології, яка здебільшого була запозичена з французької мови та адаптована до української.

Мета дослідження – прокоментувати екстралінгвальні чинники становлення фехтування як соціокультурного явища й фахового дискурсу, що впливає на формування національної ідентичності українських спортсменів, тренерів, суддів змагань, зокрема через формування українськомовної терміносистеми.

Завдання, зумовлені поставленою метою, передбачають: а) осмислення культурно-історичних фактів та зв'язку давніх українських традицій і фехтування як мистецтва в Західній Європі; б) розкриття потреби формування українськомовної терміносистеми та її функційно-прагматичний характер; в) виявлення впливу фехтування як соціокультурного явища на самоідентифікацію представників фехтувального спорту в Україні.

Методи дослідження

Описовий та культурно-історичний методи надали змогу презентувати окремі факти з історії фехтувального спорту, що вплинули на розвиток метамови цього виду спорту. Соціологічний метод задіяно для висвітлення питань, пов'язаних з національною ідентичністю, суспільними процесами та функціонуванням фехтування в різні історичні періоди в різних етнічних колективах. Прийом інтерпретації в межах зазначених методів сприяв встановленню специфіки фехтування як соціокультурного явища. Етимологічний аналіз термінів фехтувального спорту було використано фрагментарно, а саме для уточнення таких назв знаряддя фехтувальників, як шпага, рапіра, шабля та інших. Зіставний метод застосовано для віддзеркалення соціокультурних, етнокультурних та лінгвокультурологічних особливостей фехтування як феномену.

Виклад основного матеріалу

Фехтування як єдиноборство на холодній зброї є видом спортивною діяльності, що в сучасному світові приваблює й захоплює людей не менш, ніж за стародавніх часів. Вважається вишуканим і шляхетним видом спорту, символічно пов'язаним із захистом честі та гідності конкретної особистості.

Цей вид спорту відбиває певний бік життя людей у суспільстві, що ґрунтується на традиціях у межах визначеної етнокультури, має власну терміносистему, є соціально зумовленим і вмотивованим. Особливу вагомість саме розвитку термінології в соціокультурному вимірі підкреслює В. А. Борисов: «Значення термінології в сучасному світі важко переоцінити, оскільки вона не тільки слугує джерелом інформації, але і є найбільш чутливою до зовнішнього (суспільного) впливу частиною лексики» (Борисов, 2022: 14).

Зауважмо, що фехтування виникло та сформувалося на теренах одного соціокультурного ареалу, а саме романського, та було перенесено в інші соціокультурні ареали, одночасно зберігаючи відбитки романської загальної культури й лінгвокультури та накопичуючи нові етнокультурні особливості, і таке нашарування традиційного і нового створювали соціокультурну специфіку. Фехтувальний спорт як «запозичене» спортивне мистецтво стало в Україні своєрідним соціокультурним феноменом і соціокультурним надбанням українського

народу. Адаптація цього виду спорту відбулася доволі просто, оскільки мала відповідне підґрунтя.

Мистецтво володіння холодною зброєю з прадавніх часів шанувалося українською етнічною спільнотою. Фехтування мечем чи шаблею, що належать до традиційної зброї українського козацтва ще за часи Запорізької Січі (друга половина XVI – кінець XVIII століть), сьогодні входить до переліку видів спорту Олімпійських ігор, з прадавніх часів вважається як чоловічим, так і жіночим захопленням, але нині є тренерською та спортивною професією на території України. Загальновідомо, що фехтувальні турніри в Європі розпочалися раніше (кінець XIV – початок XV століть), але ще також існували як засіб фізичної підготовки – «військова бойова вправа» – аж до відкриття академії з фехтування в Італії вже у XVIII столітті (Гемінгсон, 2024; Дрюков, 2017; Зіненко, 2025).

Загальноприйнято вважати, що в Європі існує дві класичні фехтувальні школи: це французька, створена на базі італійської, та безпосередньо італійська. Економічний, політичний та соціокультурний розвиток Франції, звісно, випереджав тогочасну Італію, і тому більш розповсюдженою й такою, що має більше послідовників, є саме французька школа. Географічна обмеженість італійської школи (Піренейський півострів) посприяла впливу французької школи фехтування на розвиток цього виду спорту в Німеччині та Англії. Про популярність володіння шляхетною зброєю свідчать описи дуелей із застосуванням аристократичної зброї в романах відомих письменників Франції, Німеччини та Англії, оскільки в ті історичні часи шпага навіть була невід'ємним атрибутом костюму чоловіків вищого соціального статусу. Цікавим видається той факт, що письменники в описах поєдинків з рапірою чи шпагою, у яких дуже точно віддзеркалювалися різні вихідні положення фехтувальників, «захисти», тримання зброї, спиралися на існуючі в їхні часи підручники з фехтування, на що неодноразово звертали увагу як фахівці з фехтування, так і літературні критики. Використання спеціальної лексики в художніх творах не викликало сумнівів, оскільки базовою термінологією володіла еліта соціуму, для якої були близькими й література, і фехтування як елементи культури етнічних колективів. Так, у XVII ст. у Франції при дворі Людовіка XIV починають навчати володінню рапірою, так само, як навчають мистецтву танців. Саме в цей час відбувається

розмежування власної і бойової зброї. Але деякі джерела вказують, що фехтування, як мистецтво володіння шпагою та рапірою, було започатковано в Іспанії. Першими книгами (трактатами) з теорії фехтування вважаються твори іспанських викладачів Понса де Перпіньянна та Педроса де Торре (1474 рік) (Gaugler, 2003).

Апробовані на практиці принципи фехтування формуються в чіткі та непохитні правила, оскільки це визначально відбувається в епоху абсолютизму (XVII ст.), та в основному традиційно зберігаються до сьогодні й становлять своєрідну базу засад існування фехтувального спорту. Це усталення спостерігаємо й у виробленні та застосуванні спеціальної лексики.

Належність до романської групи мов індо-європейської сім'ї й французької, й італійської мови уможливило наявність спільної термінологічної системи. Пізніше англійська мова стане посередником між іншими етнокультурними угрупованнями людей, які будуть опановувати мистецтво володіння холодною зброєю за межами західного європейського ареалу, що об'єднують людей зі своєю системою цінностей та історичною пам'яттю, що надають змоги ідентифікуватися як нація. І це також впливає на становлення фехтування як соціокультурного феномену на території України.

Розвиток цього виду мистецтва відбивається і в назвах предметів, за допомогою яких здійснювалася боротьба суперників: шпага, рапіра або еспадрон. Поступово на зміну рапірі (середньофранцузьке *espee rapiere* та ісп. *espada ropera* – “платтяний меч” є запозиченнями від грец. *ραπίζειν* – “вдарити”) приходять шпага (заст. *шпáда* від італ. *spada*, що сходить до лат. *spatha*) та наближає фехтування саме до спортивної діяльності, а не залагодження міжособистісних конфліктів. Про це свідчить відмова від витонченості та зайвих прикрас у всьому, але передусім у вдосконаленні та ефективності проведення поєдинків. «Фехтування на шпагах зі спрощеною гардою, точними позами та вивіреними рухами», на думку відомого знавця холодної зброї Егертона Кастла, закладає основи для фехтування як спорту, фізичних тренувань та вдосконалення тіла людини. Чому саме пріоритет було віддано шпазі, він пояснює наступним: «L'espada, arme ancienne de taille et d'estoc, est plus léger qu'un sabre moderne, mais plus lourd qu'une épée de duel, et offre une maniabilité plus limitée. L'épée large et le sabre d'abordage, également plus massifs et encombrants, proposent

un maniemment comparativement plus simple et, comparés au sabre de cavalerie, à la pique ou à la baïonnette, laissent encore moins de liberté d'action» («Ескадрон – старовинна зброя, що коле та рубає, легша за сучасну шаблю, проте важча за дуельну шпагу і допускає ще менше різноманітності. Палаш і абордажна шабля, які теж більш громіздкі та незручні, пропонують порівняно більш простий стиль, а щодо кавалерійської шаблі, піки або багнету, то вони дають ще менше свободи дій» (Castle, 2003: 21) (Переклад наш – Я. Зіненко).

Обрання шпаги як найбільш пристосованого знаряддя щодо тримання в руці й оперування під час турнірів уможлиблює виявляти спритність, меткість, вправність рухів у нанесенні уколів, але водночас моторність противника надає можливості уникнути уколів і захистити себе.

У сучасному фехтувальному спорті застосовується на внутрішніх та Міжнародних турнірах рапіра, шпага та шабля. Ці терміни, що позначають інструменти дії фехтувальників, відомі навіть не обізнаним на цьому членам суспільства. На відміну від рапіри (чотиригранний клинок) та шпаги (тригранний клинок) шабля має вигнуте в бік обуха лезо. Для кожного виду спортивної зброї розроблено й алгоритм їх застосування, тобто пріоритет певної дії, особливо це вагоме для поєдинків з рапірами.

Відомі італійські (ранній період) та французькі (пізній період) майстри фехтування (фр. *maitre d'armes*) навчали лицарській науці захисту. Акцентуємо на цьому увагу: перевага надається захисту, а не нападу; вдосконаленню умінь і навичок захищатися. Водночас перемогу в поєдинку отримує той, хто першим нанесе укол, що відбувається за секунди. Для цього практичних тренувань стає замало, і починають створювати теоретичні праці, з яких найбільш відомими були «Теорія фехтування» Посселіра (Париж, 1845), «Трактат з фехтування» Маркіонні (Флоренція, 1847), «Система фехтувального мистецтва» Отта (Ольмуц, 1853), «Бібліографія фехтування» Віжана (Париж, 1882) (Castle, 2003). У теоретичних працях спостерігається вживання усталених лексичних одиниць, що започаткували базову термінологію фехтувального спорту.

Значимо, що соціокультурний феномен фехтувального спорту створювався паралельно з формуванням фахової термінології, яка має своєрідні структурно-семантичні та граматичні особливості.

І це робить цю систему унікальною, оскільки її функціонування стає все більше обмеженим у соціумі й не відомим більшості носіїв лінгвокультури, зокрема української.

Сучасна термінологія фехтувального спорту вирізняється високим ступенем системності, структурної впорядкованості та семантичної насиченості, оскільки охоплює як технічний, так і тактичний виміри цього виду спортивної діяльності. Лексико-семантичний аналіз відповідної терміносистеми надає змогу не лише реконструювати мовну картину фехтування, а й поглибити розуміння ролі мови як інструменту кодифікації й репрезентації професійного досвіду (Зіненко, 2025). Звісно, що в українському суспільстві відбувалася еволюція фехтувального спорту як соціокультурного феномену, що сприяло такому розгалуженню: професійне (спортивне) та непрофесійне (національне, сценічне) фехтування.

Розвиток фехтування як спорту в соціокультурному вимірі відбиває вдосконалення особистості одночасно у фізичному аспекті та моральному. Ціннісний складник життя людини набуває нового змісту: гармонійне поєднання зростання тілесно-рухового та інтелектуального. І це змінює ставлення і фехтувальника до навколишнього середовища, і соціуму до нього. Спортсмен-фехтувальник вирізняється своєю поведінкою, дотриманням соціокультурних норм у суспільстві, небайдужістю, патріотичним налаштуванням. Виховання інтенцій захисту в поєдинку позитивно впливає на бажання надати допомогу та безпеку тим, хто її потребує. Гуманістична спрямованість фехтувального спорту позитивно впливає на продуктивний розвиток особистості як біосоціальної істоти, на плідне еволюціонування соціуму щодо рівня суспільної свідомості в дотриманні загальносоціальних цінностей, на ефективний виховальний процес у формуванні духовної й естетичної культури сучасної молоді.

Висновки

Отже, фехтування як соціокультурний феномен і фаховий дискурс презентує не лише спортивну діяльність у суспільстві, але відбиває інші аспекти життя людини, пов'язані із закріпленням відповідних традицій, цінностей та ідентичності представників цього спорту. Розвиток національної терміносистеми фехтувального спорту, інтегрованої в професійну й медійну комунікацію, є важливим

процесом формування українськомовного фахового дискурсу фехтування, його лексико-граматичних та стилістичних характеристик. Перспектива дослідження полягає у подальшому аналізі цього дискурсу та його впливу на формування національної ідентичності спортсменів і професійної терміносистеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бацунов**, С. (2011). Спорт як соціокультурний феномен. (Дис. ... канд. філософ. наук). Запоріжжя: Запорізький національний університет. Узято з <https://uacademic.info/ua/document/0412U002072> 2. **Борисов**, В. (2022). Теоретичні питання термінології й терміна в концепціях світового лінгвістичного дискурсу. *Нова філологія*, 86, 13–18. 3. **Гемінгсон**, Н. (2024). Давній, але сучасний спорт: повний гід з фехтування. Узято з <https://www.redbull.com/ua-uk/what-is-fencing-guide>. 4. **Дрюков**, О. (2017). Періодизація історії формування та розвитку спортивного фехтування в Україні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 3, 15–19. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2017_3_4 5. **Зіненко**, Я. (2025). Лексико-семантична специфіка термінології фехтувального спорту: французький вплив і структурна класифікація. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті: збірник тез наукових доповідей XXVI Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 64–66). Харків: Національний аерокосмічний університет «ХАІ». 6. **Мартинюк**, О., Крючков, С., Реут, О., & Яворська, О. (2022). Фізична культура як соціокультурний феномен і чинник розвитку особистості: ціннісний аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 88, 173–176. 7. **Олексин**, І. (2018). Аксіологічні аспекти спортивної діяльності: соціально-філософський аналіз (Дис. ... канд. філософських наук (доктора філософії)). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка. 8. **Castle**, E. (2003). *Schools and Masters of Fencing: From the Middle Ages to the Eighteenth Century*. Mineola, New York: Dover Publications. 9. **Gaugler**, W. (2003). *From Dueling to Fencing*. USA: University of California.

REFERENCES

1. **Batsunov**, S. (2011). Sport yak sotsiokulturnyi fenomen [Sport as a socio-cultural phenomenon]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian]. Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0412U002072> 2. **Borysov**, V. (2022). Teoretychni pytannia terminolohii y termina v kontseptsiiakh svitovoho lnhvistychnoho dyskursu [Theoretical issues of terminology and term in the concepts of world linguistic discourse]. *Nova filolohiia – New Philology*, 86, 13–18. [in Ukrainian]. 3. **Geminshon**, N. (2024). Davnii, ale suchasnyi sport: povnyi hid z fektuvannia [An ancient yet modern sport: the complete guide to fencing]. Retrieved from <https://www.redbull.com/ua-uk/what-is-fencing-guide> [in Ukrainian]. 4. **Driukov**, O. (2017). Periodyzatsiia istorii formuvannia ta rozvytku sportyvnoho fektuvannia v Ukraini [Periodization of the history of the formation and development of sports fencing in Ukraine]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methodology of physical training and sports*, 3, 15–19. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2017_3_4 [in Ukrainian]. 5. **Zinenko**, Ya.

(2025). Leksyko-semantychna spetsyfika terminolohii fekhтуvalnoho sportu: frantsuzkyi vplyv i strukturna klasyfikatsiia [Lexico-semantic specificity of the terminology of fencing sport: French infusion and structural classification]. *Liudyna, kultura, tekhnika v novomu tysiacholitti: zbirnyk tez naukovykh dopovidei XKhVI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Human, Culture, Technology in the New Millennium: Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference* (pp. 64–66). Kharkiv: Natsionalnyi aerokosmichnyi universytet «KhAI» [in Ukrainian]. 6. **Martyniuk, O.**, Kriuchkov, S., Reut, O., & Yavorska, O. (2022). Fizychna kultura yak sotsiokulturnyi fenomen i chynnyk rozvytku osobystosti: tsinnisnyi aspekt [Physical culture as a sociocultural phenomenon and a source of development of specialness: the valuable aspect]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific book of hours of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects*, 88, 173–176 [in Ukrainian]. 7. **Oleksyn, I.** (2018). Aksiolohichni aspekty sportyvnoi diialnosti: sotsialno-filosofskyi analiz [Axiological aspects of sports activity: socio-philosophical analysis]. *Candidate's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian]. 8. **Castle, E.** (2003). *Schools and Masters of Fencing: From the Middle Ages to the Eighteenth Century*. Mineola, New York: Dover Publications [in English]. 9. **Gaugler, W.** (2003). *From Dueling to Fencing*. USA: University of California [in English].

Зіненко Ярослав Вікторович – аспірант, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, Україна.
E-mail: esthedu109@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-2081-4193>

Zinenko, Yaroslav – PhD student, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 29 Alchevskykh St., Kharkiv, 61002, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання – 30 вересня 2025 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 30 жовтня 2025 р.

Дата публікації статті у виданні – 10 грудня 2025 р.

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Зіненко Я. В. Фехтувальний спорт як соціокультурний феномен і фаховий дискурс: екстралінгвальний вимір. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна*. Харків, 2025. Вип. 63. С. 122–130. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2025.63.08>

APA: Зіненко, Я. В. (2025). Фехтувальний спорт як соціокультурний феномен і фаховий дискурс: екстралінгвальний вимір. *Лінгвістичні дослідження*, 63, 122–130. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2025.63.08>